

«Narkotiklərə Qarşı Təbliğat »
İctimai Birliyi

«National Drug Prevention»
Public Union

AZƏRBAYCANDA NARKOTİKLƏRLƏ BAĞLI VƏZİYYƏT HAQQINDA MİLLİ MƏRUZƏ

2011

*Avropa İttifaqı və BMT-nin İP "Cənubi Qafqazda Narkotiklərə Nəzarət" (SCAD)
Regional Yardım Proqramının bazasında təsis edilmiş
"Narkotiklərə Qarşı Təbliğat" İctimai Birliyi tərəfindən hazırlanmışdır*

BAKI - 2011

MÜNDƏRİCAT

Minnətdarlıq.....	4
Xülasə.....	5
Məlumat üçün əlaqə.....	5
1. Narkotiklərlə Bağlı Milli Siyasət.....	6
2. Qanunvericilik Çərçivəsi.....	7
3. Milli Siyasət və İnstitusional Qurumlar.....	7
4. Xəbərdarlıq Tədbirləri.....	10
5. Ümumi Profilaktika.....	11
6. Narkotiklərə Aludə Olmuş Xəstələrin Müalicəsi Və Müalicə Sistemi.....	13
- Hal-hazırda qeydiyyatda olan narkotiklərdən əziyyət çəkən xəstələr.....	14
7. Narkotiklərlə Bağlı Cinayətkarlıq.....	15
- Müsadirə olunan narkotiklər.....	18
- Mövcud və götürülən narkotiklər.....	19
- Narkotik maddələrin ekspertizası.....	20
8. Narkotiklərlə Bağlı Cinayətlərin Profilaktikası	22
9. Narkotiklərlə mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq	23
10. Beynəlxalq İcmal.....	25
11. Yeni Yanaşmalar və Təvsiyyələr.....	25
Narkomaniya ilə Mübarizə Azərbaycan Dövlətinin Prioritet Vəzifələrindəndir.....	30

Minnətdarlıq

Məruzənin hazırlanmasında göstərdikləri kömək üçün aşağıdakı dövlət qurumlarına təşəkkür edirik:

Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı

Mübarizə Üzrə Dövlət Komissiyası

Səhiyyə Nazirliyi və tabeliyində olan qurumlar

Daxili İşlər Nazirliyi

Ədliyyə Nazirliyi və tabeliyində olan qurumlar

Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi

Dövlət Gömrük Komitəsi

Baş Prokurorluq

Gənclər və İdman Nazirliyi

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi

Xülasə

Azərbaycanda narkotiklərlə bağlı vəziyyətə dair 2011-ci il üçün Milli Məruzə aidiyyəti dövlət və qeyri -hökumət qurumları tərəfindən təqdim olunan rəsmi statistik məlumatlar əsasında Narkotiklərə Qarşı Milli Təbliğat Ofisi (İctimai Birlik) tərəfindən hazırlanmışdır. Bu məruzə respublikada narkotiklərlə bağlı mövcud vəziyyətin hərtərəfli aspektlərini əks etdirir.

Narkotiklərə Qarşı Milli Təbliğat Ofisi (İctimai Birlik) Avropa İttifaqı və BMT-nin İnkişaf Proqramının «Cənubi Qafqazda Narkotiklərə Nəzarət» (SCAD) Regional Yardım Proqramının bazasında yaradılmışdır.

Narkotiklərə Qarşı Milli Təbliğat Ofisinin əsas məqsədi narkotiklərə qarşı mübarizə sahəsində maarifləndirmə işini həyata keçirməkdən ibarətdir. İctimai Birlik öz məqsədinə çatmaq üçün narkotiklərə qarşı mübarizəyə dair beynəlxalq hüquqi sənədləri təbliğ etmək, bu sahədə fəaliyyət göstərən QHT-lərlə əməkdaşlığı inkişaf etdirmək, informasiya və təcrübə mübadiləsini həyata keçirmək, əhali arasında sağlam həyat tərzini təbliğ etmək kimi vəzifələri yerinə yetirir.

Narkotiklərə Qarşı Milli Təbliğat Ofisi öz vəzifələrini həyata keçirmək üçün müxtəlif kurslar, dəyirmi masa və görüşlər, konfranslar, sərgilər təşkil edir, xeyriyyə marafonları və digər mədəni-kütləvi tədbirlər keçirir, qanunvericiliyə müvafiq qaydada mətbu nəşrlər təsis edir, həmçinin Respublikanın aidiyyəti dövlət, bələdiyyə orqanları və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir.

Ofis 2010-cu il iyun ayının 30-da dövlət qeydiyyatına alınmışdır.
(Qeydiyyat №1110-Q32-2869)

Məlumat üçün əlaqə

Narkotiklərə Qarşı Milli Təbliğat Ofisi (İctimai Birlik)

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri
Tel.: (+99412) 493 15 13
Faks: (+99412) 493 14 68
E-mail: npodc@un.in-baku.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI	
Ümumi məlumat	
Yaranma tarixi	28 may 1918-ci il
Müstəqilliyin əldə edilməsi günü	18 oktyabr 1991-ci il
Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına qoşulduğu gün	30 yanvar 1992-ci il
Birləşmiş Millətlər Təşkilatına daxil olduğu gün	2 mart 1992-ci il
Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olduğu gün	19 sentyabr 1995-ci il
Avropa Şurasına daxil olduğu gün	17 yanvar 2001-ci il
Dövlət dili	Azərbaycan
Ərazisi, min kv. km.	86,6 kv. Km
Əhalinin sayı, min nəfər (01.01.2009-cu il)	9077.1 mln
Paytaxtı – Bakı şəhəri – əhalinin sayı, min nəfər	1 855,3

NARKOTİKLƏRLƏ BAĞLI MİLLİ SİYASƏT

Azərbaycan Respublikası ərazisində narkotiklərlə bağlı mübarizə sahəsində hüquqi məsələləri tənzimləyən qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, dəyişən şəraitə və tələblərə uyğunlaşdırılması hökumətin və dövlətin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. Qəbul olunan qanun və normativ aktların məqsədi narkotiklərin dövriyyəsi ilə bağlı sosial, iqtisadi, hüquqi münasibətlərdə baş verən dəyişiklikləri özündə əks etdirməkdir.

2005-ci ildə narkotiklərin dövriyyəsinə, bununla bağlı sosial-hüquqi fəaliyyəti və təzahürləri tənzimləyən qanunvericilik bazasına bəzi dəyişikliklər olunmuşdur. Əsas dəyişikliklər 2005-ci ilin 28 iyun tarixində «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Dövriyyəsi Haqqında» Azərbaycan Respublikasının yeni Qanununun qüvvəyə

minməsi və bununla əlaqədar, 18 iyun 1999-cu il tarixində qəbul edilmiş «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Qanunsuz Dövriyyəsi ilə Mübarizə Haqqında» Qanunun qüvvədən düşməsi olmuşdur. Yeni Qanun əvvəlki Qanunun təkmilləşdirilməsi və bir sıra maddələrin dəyişdirilib əlavələr olunması nəticəsində yaranmışdır.

Ümumilikdə, respublikada bu sahədə bir sıra qanunvericilik aktları qəbul edilmişdir. Narkotiklərlə bağlı Qanunun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar olaraq bundan əvvəl qəbul olunmuş müvafiq qanunvericilik aktlarının əsas Qanuna uyğunlaşdırılması zəruriliyi yaranmışdır. 2005-ci ildə qəbul edilmiş Qanunla əlaqədar olaraq Respublika Prezidenti tərəfindən Nazirlər Kabinetinə narkotiklərlə bağlı qüvvədə olan müvafiq qanunvericilik aktlarının yeni Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etmək haqqında tapşırıq verilmişdir.

QANUNVERİCİLİK ÇƏRÇİVƏSİ

2005-ci ilin 28 iyun tarixində qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Dövriyyəsi Haqqında» Qanunu əvvəlkindən bir sıra göstəricilərə görə fərqlənir. Qəbul olunmuş Qanun narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının yalnız qeyri qanuni dövriyyəsi ilə bağlı məsələləri yox, ümumilikdə narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi ilə bağlı yaranan bütün ictimai münasibətləri tənzimləyir, həmçinin fiziki, hüquqi şəxslərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir.

Qanun 6 fəsil, 33 maddədən ibarətdir. Birinci fəslin (ümumi müddəalar) ilk maddəsində Qanunun əsas anlayışlarının açılmasında BMT-nin 1961-ci il tarixli «Narkotik vasitələr haqqında», 1971-ci il tarixli «Psixotrop maddələr haqqında» və 1988-ci il tarixli «Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə» haqqında Konvensiyalarına istinad olunur.

Azərbaycan Respublikası ərazisində narkoloji xəstələrin müalicəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 iyun 2002-ci il tarixində imzaladığı «Narkoloji Xidmət və Nəzarət Haqqında» Qanunla tənzimlənir. Qanun narkomaniyanın profilaktikası, tibbi müayinə, müalicə və narkomaniyadan əziyyət çəkən şəxslərin reabilitasiyası üçün əsas hüquqi sənəddir

MİLLİ SİYASƏT VƏ İNSTİTUSİONAL QURUMLAR

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 28 iyun tarixli 2271 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Dövriyyəsi və Narkomanlığın Yayılması ilə Mübarizə Üzrə Milli Proqram» narkotik vasitələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə istiqamətində milli siyasəti müəyyən edən əsas sənəddir.

2007-2012-ci illər üçün nəzərdə tutulan üçüncü Dövlət Proqramının əsas məqsədi ölkədə narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılması ilə mübarizənin gücləndirilməsi, antinarkotik təbliğat, maarifləndirmə yolu ilə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinin və narkomanlığın yayılmasının qarşısının alınması, narkomanlığa düşər olmuş şəxslərin müalicə edilməklə sağlam həyata qaytarılması, müalicə-bərpa sahəsindəki fəaliyyətin daha da gücləndirilməsi, bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, cəza tədbirlərinin səmərəliliyinin öyrənilməsi üçün elmi və praktiki araşdırmaların aparılması, beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsindən ibarətdir. Milli Proqramın həyata keçirilməsinə nəzarət Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə Üzrə Dövlət Komissiyasına həvalə olunmuş, tədbirlər üzrə icraçılar kimi Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, Ədliyyə Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Sərhəd Xidməti, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi, Nazirlər Kabineti, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi müəyyən edilmişdir. Dövlət Komissiyası 26 avqust 1996-cı il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 488 N-li Fərmanına əsasən yaradılmışdır.

Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə Üzrə Dövlət Komissiyasının nəzdində İşçi Qrupu fəaliyyət göstərir. İşçi Qrupunun əsas məqsədi Dövlət Komissiyasının fəaliyyətini, həmçinin «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Dövriyyəsi və Narkomanlığın Yayılması ilə Mübarizə Üzrə Milli Proqram»ın (2007-2012) həyata keçirilməsinə nəzarəti təmin etmək və dövlət qurumlarının fəaliyyətini əlaqələndirməkdən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 avqust 2009-cu il tarixli, 429 sayli Sərəncamına əsasən Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə Üzrə Dövlət Komissiyasının tərkibi dəyişdirilərək, yeni tərkibdə təsdiq edilmişdir. Dövlət Komissiyasına Baş Nazirin müavini rəhbərlik edir və tərkibinə aşağıdakı qurumlar daxildir:

– Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının Hüquq Mühafizə Orqanları ilə İş şöbəsi

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sosial Siyasət Komitəsi
- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının Hərbi və İnzibati Orqanlar şöbəsi
- Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu
- Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi
- Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri Üzrə Dövlət Komitəsi
- Azərbaycan Respublikası Dövlət Sərhəd Xidməti
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
- Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti
- Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası

Digər ixtisaslaşdırılmış institusional struktur Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 17 aprel 2000-ci il tarixli 71 sayılı Qərarına əsasən Daxili İşlər Nazirliyinin Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsinin nəzdində yaradılmış Ümummilli Məlumat Bankıdır. Həmin Ümummilli Bankda dövlətin 8 strukturundan narkotiklərlə bağlı məlumatlar toplanılıb ümumiləşdirilir.

2005-ci ildə quvvəyə minmiş «Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu narkotiklərlə bağlı fəaliyyətin təşkili, məlumatların toplanması, təhlili və mübadiləsi sahəsində yeni institusional vahidlərin yaradılması üçün hüquqi zəmin yaratmışdır. Qanunun 9-cu maddəsi «Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin sui-istifadəsinə dair Milli İnformasiya Mərkəzinin yaradılması»nı nəzərdə tutur. Qanun bu Mərkəzin əsas məqsəd və vəzifələrini də açıqlayır. Qanuna görə Milli İnformasiya Mərkəzinin əsas məqsədi narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin dövriyyəsinə dair şəxsi həyat sirri olmayan və obyektiv məlumatların məcmusunu təşkil etməkdir. (maddə 9.2)

Qanun Milli İnformasiya Mərkəzinin hansı məlumatları özündə əks etdirəcəyini də müəyyən edir:

- Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qeyri-tibbi və tibbi istifadəsi, onların tibbi, iqtisadi və digər nəticələri haqqında;
- Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi və onun nəticələri haqqında;
- Narkotik vasitələrə və psixotrop maddələrə olan tibbi və qeyri-tibbi tələbat haqqında;
- Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin insanlara və cəmiyyətə vura biləcəyi zərərin və onlara olan qeyri-tibbi məqsədlərlə təklifin azaldılmasına yönəlmiş tədbirlər haqqında;
- Narkomanlıq xəstəliyinə düçar olan şəxslərin müalicəsi və reabilitasiyası ilə bağlı şəxsi həyat sirri olmayan məlumatlar;
- Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin yayılmasına qarşı mübarizə sahəsində qeyri-hökumət təşkilatlarının həyata keçirdikləri tədbirlər haqqında;
- Narkotik vasitələrə və psixotrop maddələrə dair ölkədə aparılan epidemioloji tədqiqatların yekunları və ölkədə mövcud epidemioloji vəziyyətin qiymətləndirilməsi haqqında;
- Narkotik vasitələrə dair dövlət siyasətini və normativ hüquqi məsələləri əhatə edən məlumatlar.

Narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı neqativ tendensiyaların, dinamika və strukturunda olan təhlükəli meyllərin müəyyən edilməsi məqsədilə ölkəmizdə narkomaniya ilə mübarizə siyasətinin təhlili onu göstərir ki, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə dövlətin siyasətində, yanaşmasında ifadə olunur. Dövlət siyasəti narkotik vasitə və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinin dayandırılması, aşkara çıxarılması, narkotik vasitələrin qeyri-tibbi qəbulunun profilaktikası, narkomaniya xəstəliyindən əziyyət çəkən şəxslərin müalicəsi və reabilitasiyası fəaliyyətinə yönəlmiş və dövlət orqanları tərəfindən həyata keçirilən strateji sistemdir.

Ölkəmizdə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi və narkomanılıqla mübarizə sahəsində dövlət siyasətinin strateji istiqamətləri müəyyən olunmuş, təşkilati-hüquqi, institusional və praktiki tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılması ilə mübarizə sahəsini tənzimləyən normativ hüquqi baza təkmilləşdirilmiş, beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində müvafiq işlər görülmüş, ölkəmizin narkotiklərlə mübarizə üzrə beynəlxalq təşəbbüslərdə iştirakı daha intensiv xarakter almaqdadır.

XƏBƏRDARLIQ TƏDBİRLƏRİ

Əhali, xüsusən də gənclərimiz arasında sağlam həyat tərzinin təbliğ olunması günümüzün ən vacib və aktual məsələlərindəndir. Belə ki, son illər ərzində yeniyetmə və gənclər arasında siqaretə, spirtli içkilərə, toksiki və narkotik maddələrə aludəçilik meylləri artmışdır. Eyni zamanda, gənclər tərəfindən törədilən hüquq pozuntuları halları da artmışdır. Buna şərait yaradan müxtəlif sosial, iqtisadi və psixoloji səbəblər mövcuddur. Tütün məhsullarının, alkoqollu içkilərin və hətta narkotik maddələrin müxtəlif üsul və yollarla təbliğ olunması, gənclərin problemin mahiyyəti haqqında məlumatsızlığı, mənfi sosial çevrənin təsiri və s. kimi səbəblər də problemi gərginləşdirir.

Bu səbəblərin təsiri altında yeniyetmə və gənclərdə yalnız düşüncə və davranış stereotip modelləri yaranmaqdadır. Bu stereotip modellərinə görə siqaret çəkmək, spirtli içki içmək və hətta narkotik qəbul edərək azad seksual həyat təzi sürmək - normal, ultra müasir, hal kimi indiki gənclərin şüurunda formalaşmaqdadır.

Daha bir təhlükə ondadır ki, siqaret çəkmək, spirtli içki içmək, narkotiklərdən istifadə etmək və erkən seksual həyata başlamaq müasir yeniyetmələr tərəfindən böyük həyata addım atmaq, azad olmaq rəmzi kimi qəbul olunaraq şüurlarda bərkidir. Bütün bu deyilənlər son illər keçirilmiş sosioloji və sosial-psixoloji tədqiqatların nəticələri ilə dəfələrlə təsdiqlənmişdir.

Müasir gənclərin bu kimi qeyri-sağlam həyat təzi, düşüncə və davranış stereotiplərini alt-üst etmək və əvəzinə sağlam həyat təzli mədəniyyəti aşılamaq üçün təbliğat mexanizminə və düşünülmüş strategiyaya ehtiyac duyulur. Belə olmayan halda görülən işlər kifayət qədər səmərəli olmur.

2011-ci ildə ümumi profilaktika sahəsində aidiyyəti dövlət qurumları tərəfindən cari tədbirlər planında nəzərdə tutulan işlərlə yanaşı, qeyri hökumət təşkilatları tərəfindən bir sıra layihələr də həyata keçirilmişdir. Profilaktika işinə cavabdeh təşkilatlardan biri olan Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən keçirilmiş tədbirlər və sorğular ümumi profilaktik tədbirlər fonunda bir qədər daha aktiv olmuşdur. Keçirilmiş sorğular profilaktika işində mövcud boşluqları və çatışmamazlıqları üzə çıxarmış və müəyyən təkliflərin hazırlanmasına şərait yaratmışdır.

ÜMUMİ PROFİLAKTİKA

Ölkənin sərhədyanı bölgələrində narkomanlıqla bağlı yaranmış real vəziyyəti nəzərə almaqla bu inzibati ərazilərdə narkomaniyaya qarşı mübarizə, antinarkotik tərbiyə, təbliğat və maarifləndirmə işləri genişləndirilmişdir. Bu məqsədlə Gənclər və İdman Nazirliyi Təhsil Nazirliyi ilə birgə tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirmişdir. Plana uyğun olaraq şagird və tələbələr arasında birgə müsabiqələr, görüşlər və konfranslar təşkil edilmişdir.

Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən 2011-cu ildə planlı tədbirlər çərçivəsində 3 əsas istiqamətdə tədbirlər həyata keçirilmişdir:

1. Gənclərin iştirakı ilə kütləvi tədbirlər, aksiyalar;
2. Gənclərin iştirakı ilə seminarlar, görüşlər, maarifləndirici tədbirlər;
3. Nazirliyin əməkdaşları üçün treninqlər və müşavirələr;
4. Gənclər arasında təbliğat işlərində əyaniliyi və interaktivliyi təmin etmək məqsədi ilə narkomaniya, alkoqol və tütünün ziyanı haqqında təqdimat olmuşdur.

Gəncə şəhərində, Qobustan, Salyan rayonlarında «Zərərli vərdişlərə yox deyək» devizi altında seminarlar keçirilmişdir.

Seminarlarda gənclər qarşısında çıxışlar edilmiş, əyani vəsaitlər paylanmış və QİÇS-lə bağlı qısa metrajlı filmlər nümayiş etdirmişlər.

Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən 150 orta və ali məktəblərdə təhsil alan gənclərin iştirakı ilə musiqi festivalı keçirilmişdir. Musiqi festivalı zamanı aparıcı, gənc tanınmış müğənnilər iştirakçı və tamaşaçı gənclərə yönəlmiş narkomaniyanın profilaktikası ilə bağlı müxtəlif mesajlar çatdırmışlar. Bu tədbir televiziya vasitəsi ilə geniş işıqlandırılaraq geniş ictimaiyyəti əhatə etmişdir.

Bundan əlavə, Gənclər və İdman Nazirliyi, Gənclər Təşkilatlarının Milli Şurası və UNİCEF tərəfindən Quba rayonunda «Sağlam düşün. Sağlam Yaşa. Sağlam ol.» adlı yay məktəbi layihəsi həyata keçirilmişdir. Layihə çərçivəsində Azərbaycanın 25 bölgəsindən 120 nəfər gənc iştirak etmişdir. Yay məktəbinin təşkilində əsas məqsəd gənclər arasında sağlam həyat tərzinin təbliği, liderlik bacarıqlarının aşılması və bir çox mənfi halların qarşısının alınması olmuşdur. Həmçinin, 2011-cu ildə Nazirlik tərəfindən Lənkəran, Astara, Yardımlı, Masallı, Neftçala, Salyan, Biləsuvar və Cəlilabad rayonlarında «Gənclər zərərli vərdişlərə qarşı birləşir» devizi altında mədəni-kütləvi aksiyalar keçirilmişdir. Ümumilikdə aksiyalar 1800 nəfərə yaxın yeniyetmə və gənci əhatə etmişdir.

Təhsil Nazirliyi tərəfindən müxtəlif beynəlxalq humanitar təşkilatların maddi və təşkilati dəstəyi ilə uşaq və gənclərimizə sağlam həyat tərzinin aşılması istiqamətində geniş miqyaslı tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Bu təşkilatlarla müxtəlif dərs vəsaitləri, xüsusi kurikulumlar hazırlanmış və ümumtəhsil məktəblərində, məktəbdənkənar müəssisələrdə xüsusi kurslar tədris olunmuşdur.

Bir neçə ildir ki, BMT-nin Qlobal Fondunun maliyyə və UNICEF-in texniki dəstəyi ilə ümumtəhsil məktəblərinin I-XI siniflərində fakültativ məşğələlər üçün nəzərdə tutulmuş saatlar hesabına həftədə 1 saat olmaqla “Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil” adlı fakültativ kurs tədris olunur. Həmin kursun dərs vəsaitinə hər sinif üzrə narkomanıyanın zərəri, sağlam həyat tərzini, zərərli vərdişlər və s. barədə mövzular daxil edilmişdir.

Həmçinin, Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən öz səlahiyyətləri çərçivəsində bölgələrdə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər arasında bölgələrdə təbliğat və maarifləndirmə işləri də aparılmışdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Dövriyyəsi və Narkomanlığın Yayılması ilə Mübarizə Üzrə Milli Proqram» (2007-2012) çərçivəsində Nazirliyin müvafiq qurumları tərəfindən 2011-ci il ərzində bölgələrdə kompleks profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədilə rayon icra hakimiyyətlərinin, icra nümayəndələrinin, bələdiyyələrin və əhalinin iştirakı ilə təbliğat xarakterli yığıncaqlar keçirilmiş, narkomanlığın yayılması, narkotik vasitələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə ilə bağlı ətraflı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Ümumiyyətlə, meşə fondu ərazisində və xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərində narkotik bitkilər aşkar edildikdə qabaqalayıcı tədbirlərin görülməsi istiqamətində Nazirliyin bütün tabeli qurumları tərəfindən bölgələrdə monitorinqlərin, reydlərin keçirilməsi davam etdirilir.

Həmçinin, cari ildə də Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyindən verilən məlumat əsasən, yerli qurumların əməkdaşları tərəfindən meşələrdə, xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərində narkotiklərin qanunsuz becərilməsi ilə mübarizə məqsədilə mütəmadi olaraq nəzarət, eləcə də yerli icra nümayəndələrinin, bələdiyyələrin, əhalinin iştirakı ilə maarifləndirmə və təbliğat xarakterli görüşlər, dəyirmi masalar təşkil edilmişdir.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi “Tərkibində narkotik maddələr olan, yabani halda bitən və qanunsuz əkilən bitkilərin məhv edilməsi üzrə tədbirlərin gücləndirilməsi” məqsədilə mütəmadi olaraq Nazirliyin Lənkəran, Ucar, Şəki, Quba, Şamaxı və Bərdə Ərazi Kənd Təsərrüfatı İdarələrinin əhatə etdiyi rayonlarda yerli mütəxəssislər tərəfindən ictimaiyyət arasında, məktəblərdə və ictimai yerlərdə izahat işləri aparılmış, torpaq mülkiyyətçiləri ilə görüşlər keçirilmiş, yabani halda bitən

narkotik bitkilər və onların respublikada yayılma arealı barədə məlumatlar verilmişdir. Narkotik tərkibli bitkilərin bitdiyi ərazilərin xəritəsinin tərtib edilməsi, onların yayılmasının qarşısının alınması və müvafiq elmi-tədqiqat işlərinin aparılması məqsədilə Azərbaycanda bitən narkotik xassəli bitkilərin xaş-xaş, çətənə barədə mütəmadi olaraq Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Yemçilik, Çəmənçilik və Otlalar İnstitutu tərəfindən bu bitkilərin mədəni və yabanı növləri, onların vegetasiya dövrləri, toxumların forması və digər məlumatlar maarifləndirici vasitələr kimi yerli mütəxəssislərə tövsiyə şəklində çatdırılır.

NARKOTİKLƏRƏ ALUDƏ OLMUŞ XƏSTƏLƏRİN MÜALİCƏSİ VƏ MÜALİCƏ SİSTEMİ

Azərbaycan Respublikası ərazisində narkoloji xəstələrin müalicəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 iyun 2002-ci il tarixində imzaladığı «Narkoloji Xidmət və Nəzarət Haqqında» Qanunla tənzimlənir. Qanun narkomaniyanın profilaktikası, tibbi müayinə, müalicə və narkomaniyadan əziyyət çəkən şəxslərin reabilitasiyası üçün əsas hüquqi sənəddir. Bu Qanuna əsasən dövlət narkomaniyadan əziyyət çəkən bütün şəxslərə narkoloji xidmətin göstərilməsinə zəmanət verir. Azərbaycan Respublikası ərazisində narkoloji xəstələrin müalicəsi yalnız ixtisaslaşmış tibbi müəssisələrdə narkoloqlar, psixiatrlar, psixoloqlar tərəfindən həyata keçirilir. Yalnız cəzaçəkmə müəssisələrində yerləşən tibbi müəssisələr istisna hal kimi qəbul edilir ki, bu kimi müəssisələrdə də həmçinin müalicə həyata keçirilir. İxtisaslaşmış dövlət tibbi müəssisələrindən başqa, narkoloji xəstələrin müalicəsi üçün Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin tibb fəaliyyətinə icazə verdiyi müvafiq özəl klinikalar yoxdur. Narkomaniyanın müalicəsi sahəsində hər hansı bir digər özəl tibbi təcrübə qeyri qanuni hesab edilir.

Respublika ərazisində bir sıra ixtisaslaşmış tibbi müəssisələr mövcuddur. Bundan əlavə, respublikanın bir çox xəstəxana və poliklinikalarında anonim narkoloji və məsləhət otaqları mövcuddur.

Azərbaycan ərazisində narkomaniyaya düşər olmuş xəstələrin müalicəsi bir qayda olaraq könüllü əsaslarla həyata keçirilir. 18 yaşına çatmamış şəxs narkoloji tibb müəssisəsinə valideynlərin və ya onun qanuni nümayəndəsinin razılığı ilə yerləşdirilir. Narkoloji xəstələrin məcburi müalicəsinə və ya məcburi müayinəsinə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq yalnız məhkəmənin qərarı əsasında yol verilir. Narkomanların qeydiyyatı Narkoloji xidmət tərəfindən aparılır. Respublikada iki əsas qeydiyyat siyahısı vardır:

- Dispanser qeydiyyatında olan narkomanlar – bu narkomanlar stasionar və ya ambulator müalicə alan narkomanlardır;

- Profilaktik (epizodik istifadəçilər) qeydiyyatda olan narkotikistifadəçilər - bu kateqoriyadan olan xəstələr kurs müalicəsi almış və qanunvericiliyə əsasən 5 il müddətində vaxtaşırı müalicə kursları keçən narkotiklərdən istifadə edənlərdir.

Qanuna əsasən tam müalicə kursu keçmiş xəstə 5 il ərzində profilaktik qeydiyyatda olur və vaxtaşırı ixtisaslaşdırılmış tibb müəssisələrində müayinədən keçirlər. Həmin müddət ərzində xəstələrdə təkrar istifadə faktı qeydə alınmırsa, xəstə profilaktik qeydiyyatdan çıxarılır.

HAL-HAZIRDA QEYDİYYATDA OLAN NARKOTİKLƏRDƏN ƏZİYYƏT ÇƏKƏN XƏSTƏLƏR

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Respublika Narkoloji Dispanserindən verilən rəsmi məlumatlara əsasən 2011-ci ildə respublika narkoloji xidmət tərəfindən yeni qeydə alınan istifadəçilərin sayı 1 999 nəfər (1 566 nəfəri dispanser, 433 nəfəri isə profilaktik qeydiyyata alınanlar) təşkil edir.

2011-ci ildə ölkə üzrə Respublika narkoloji xidməti tərəfindən qeydiyyatda olan narkotiklərə düşər olmuş xəstələrin ümumi sayı 26 717 nəfərə çatmışdır ki, onlardan 20 861 nəfəri dispanser, 5 601 nəfəri isə profilaktik qeydiyyatda olan xəstələrdir. Anonim qeydiyyata alınanların sayı isə 254 nəfər təşkil edir.

Qeydiyyatda olan narkoloji xəstələrin ümumi sayının 511 nəfərini qadınlar təşkil edir ki, onların da 350 nəfəri dispanser, 161 nəfəri isə profilaktik qeydiyyatda olanlardır.

Yaş qruplarına dair bölgüyə gəldikdə isə qeydiyyatda olan narkoloji xəstələrin ümumi sayından 14-17 yaşında olanların sayı 2 nəfər (2-i də profilaktik qeydiyyatda), 18-29 yaşında olanların sayı 4979 nəfər (3499 nəfəri dispanser, 1480 nəfəri profilaktik qeydiyyatda), 30-39 yaşında olanların sayı 8304 nəfər (6218 nəfəri dispanser, 2086 nəfəri profilaktik qeydiyyatda), 40-59 yaşında olanların sayı 13 175 nəfərdir (11 143 nəfəri dispanser, 2032 nəfəri profilaktik qeydiyyatda).

2011-cü ildə Respublika Narkoloji Dispanseri tərəfindən qeydiyyatdan çıxarılanların ümumi sayı 408 nəfər təşkil edir. Onlardan 253 nəfəri dispanser qeydiyyatından, 155 nəfəri isə profilaktik qeydiyyatdan çıxarılanlardır. Statistik rəqəmlərdən görüldüyü kimi, ölkədə narkoloji xəstələrin sayı ildən ilə artmaqdadır.

Respublikada narkomaniyanın müalicəsi sahəsində əldə olunan ən böyük uğurlardan biri xarici ölkələrdə mövcud olan inyeksiyon narkotik istifadəçilər arasında tətbiq olunan əvəzedici

müalicənin respublikamızda həyata keçirilməsidir. Bir çox xarici ölkələrdən fərqli olaraq, Azərbaycanda bu proqram dövlət xətti ilə həyata keçirilir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 11 sentyabr 2000-ci il tarixli 165N-li qərarı ilə təsdiq edilmiş “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin tibbi məqsədlərlə istifadə edilməsi qaydası və şərtləri, habelə narkoloji xəstələr barəsində tibbi tədbirlərin tətbiq edilməsi qaydası”na uyğun olaraq 2004-cü ildən Respublika Narkoloji Dispanserinin nəzdində yalnız damardaxili və opium qrupuna daxil olan narkotik vasitələrdən qeyri-tibbi məqsədlə istifadə edən şəxslərə istifadəsinə icazə verilmiş, tibb sənayesi tərəfindən istehsal olunan sintetik opium preparatlarının tətbiqi ilə metadonla əvəzedici müalicə proqramı bu günə kimi fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən Respublika Narkoloji Dispanserində bu proqramın həyata keçirilməsi haqqında 14.08.201-ci il tarixli 83 N-li əmr verilmişdir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabinetinin 021 sayılı 26.01.2006-cı il tarixli qərarı ilə respublikamızda “Narkomanlıq xəstəliyinə düçar olan şəxslərin müalicəsində istifadə olunan əvəzedici müalicə proqramının tətbiqinin şərtləri və qaydaları” təsdiq edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əvəzedici müalicə proqramlarının tətbiq olunmasının əsas prinsipləri inyeksiyon yolla narkotik maddələr istifadə edənlər arasında HIV\QİÇS-in yayılmasının qarşısını almağa və onların profilaktikasının təmin olunmasına yönəlmişdir.

Hal-hazırda metadonla əvəzedici müalicə proqramı üzrə iki məntəqə fəaliyyət göstərir - Respublika Narkoloji Dispanseri və QİÇS-lə Mübarizə Mərkəzində. Respublika Narkoloji Dispanserində hal-hazırda 107 nəfər, QİÇS-lə Mübarizə Mərkəzində isə 44 nəfər bu proqramda iştirak edir.

2011-ci il ərzində proqram iştirakçılarından 5 nəfəri ölüb, 1 nəfəri isə həbs olunub, Ümumiyyətlə isə proqram fəaliyyət göstərən müddətdə 26 nəfər ölüb, 28 nəfər həbs olunub.

2011-il ərzində sərxoşluq hallarının bütün növlərinin təyini məqsədi ilə aparılan tibbi müaiyənlərin sayı 14 836 olmuşdur.

Bundan əlavə 2011-ci ildə Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Respublika Narkoloji Dispanserinə göndərilmiş şəxslərin məhkəmə-narkoloji tibbi yoxlaması təmin olunmuşdur. Cəmi ekspertizadan 2092 nəfər keçmişdir. Onlardan 1484 nəfər ilkin yoxlamadan, 608 nəfəri isə təkrar yoxlamadan keçənlərdir. Ümumi ekspertizadan keçənlərin sayından məcburi müalicəyə ehtiyacı olanlar – 1441 nəfər, məcburi müalicəyə ehtiyacı olmayanlar – 285 nəfərdir.

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 16.07.2011-ci il tarixli “Respublika Narkoloji Mərkəzində insan immuncəatışmamazlığı virusunun infeksiyası üzrə könüllü məsləhət və müayinə məntəqəsinin yaradılması barədə” əmrinə əsasən 14.07.2011-ci il tarixdən Respublika narkoloji

Dispanserində insanın immunçatışmamazlığı virusunun infeksiyası üzrə könüllü məsləhət və müayinə məntəqəsi yaradılmışdır.

Narkoloji xəstələrin lazımı səviyyədə müalicə almaq imkanlarının məhdud olması problemi səhiyyə ilə bağlı problemlərin əsasını təşkil edir. Regionlarda lazımı səviyyədə müalicə almaq imkanları olmayan narkoloji xəstələr Bakıya üz tuturlar. Lakin, onlar burada stasionar müalicə üçün imkanların məhdudluğu ilə üzləşirlər. Rəsmi olaraq narkoloji xəstələrin müalicəsi dövlət hesabına həyata keçirildiyinə baxmayaraq, bu sahədə vəziyyət xəstələrin çoxunun müalicə üçün maddi imkanlarının olmaması ilə çətinləşir. Həmçinin ölkədə müalicə və reabilitasiya sahəsində xüsusi proqramların olmaması, Reabilitasiya Mərkəzinin yaradılmaması bu sahədə müasir metodların tətbiq olunmasına imkan vermir. Bu şəraiti bilən narkoloji xəstələr çox vaxt müalicə olunmağa cəhd etməyin əbəs olduğunu düşünürlər.

NARKOTİKLƏRLƏ BAĞLI CİNAYƏTKARLIQ

Hesabatın bu hissəsi respublikada narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə bağlı mövcud vəziyyətin təhlilinə həsr olunub. Bu bölmə üçün əsas məlumat mənbəyi kimi Azərbaycan Respublikası Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə Üzrə Dövlət Komissiyasının İşçi Qrupundan, Daxili İşlər Nazirliyinin Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsindən, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyindən, Baş Prokurorluqdan, Dövlət Gömrük Komitəsindən, Ədliyyə Nazirliyindən və Dövlət Sərhəd Xidmətindən alınan məlumatlardan istifadə edilib.

Narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə bağlı vəziyyəti təhlil etmək məqsədi ilə son iki il müddətini əhatə edən əsas göstəricilər verilmişdir.

Narkotik vasitələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə bağlı statistik göstəricilərin təhlili göstərir ki, son iki ildə (2010-2011) əsasən narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsi üzrə bəzi göstəricilərin aşağı düşməsi dinamikası müşahidə olunur. Burada ayrı-ayrı narkotiklər üzrə müsadirə edilən narkotik vasitələrin həcmi göstərmək olar.

Hər il Azərbaycan Respublikasının hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən narkotik tərkibli yabani bitkilərin aşkarı və məhv edilməsi üçün iri miqyaslı əməliyyatlar keçirilir. Bu əməliyyat şərti olaraq «Xaş-Xaş» adı daşıyır. DİN Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsindən alınan məlumatlara görə, 2011-ci ildə «Xaş-Xaş 2011» əməliyyatı nəticəsində 1174,361 ha sahədən

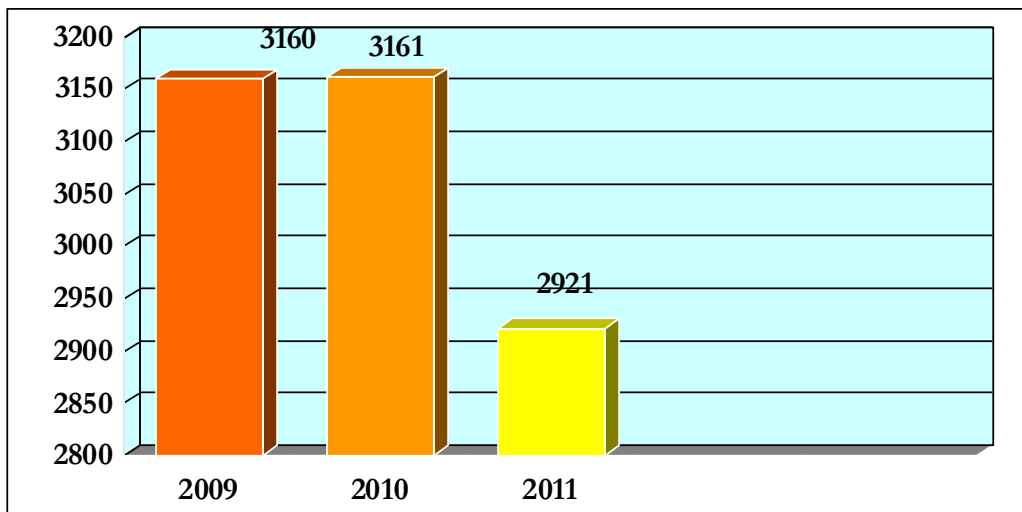

336 ton 777 kq 301 gr olmaqla 1 mln 264 min 370 ədəd çətənə və xaş-xaş kolları aşkar edilərək məhv edilmişdir. (2010-cu ildə 331 ton 086 kq məhv edilmişdir).

Respublikanın əlverişli coğrafi iqlim şəraiti opium və çətənənin müxtəlif növlərinin yetişdirilməsinə imkan verir ki, bu da ölkədəki narkoloji vəziyyəti dərinləşdirir və qeri-qanuni narko-biznes üçün «xammal bazasının» yaranmasına şərait yaradır.

Ümumilikdə 2011-ci ildə hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən 2921 fakt üzrə (2010-cu ildə 3161 cinayət fakt) 1 ton 549 kq-dan artıq müxtəlif növ narkotik vasitələr götürülmüşdür. Daxili İşlər Nazirliyi 2636 cinayət faktı üzrə 557 kq-dan artıq, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi 33 cinayət faktı üzrə 606 kq-dan artıq, Dövlət Gömrük Komitəsi 138 cinayət faktı üzrə 227 kq-dan artıq, Dövlət Sərhəd Xidməti 114 cinayət faktı üzrə 159 kq-dan artıq müxtəlif növ narkotik vasitələr qanunsuz dövriyyədən çıxarmışlar.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, narkotiklərlə bağlı cinayətlərin əsas hissəsi onların qeyri-qanuni saxlanması, satışı və becərilməsi ilə bağlıdır. 2011-ci ildə qeydə alınan cinayət faktlarının yarısından çoxu, yəni 1762 fakt (2010-cu ildə 1934 fakt) narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz saxlanması ilə bağlı olmuşdur. 917 fakt (2010-cu ildə bu 1115 fakt təşkil etmişdir) narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz satışı, 111 fakt (2010-cu ildə 105 fakt) isə narkotik xassəli bitkilərin qanunsuz kultivasiyası ilə bağlı olmuş, 10 fakt (2010-cu ildə 7 fakt) isə digər cinayətkarlıqlara aiddir

Məhkəmələrdə məhkum olunmuş şəxslərə dair statistikaya gəldikdə isə, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətindən verilən rəsmi məlumatlara əsasən, 2011-ci il ərzində narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə görə məhkum olunmuş şəxslərin sayı 5785 nəfər təşkil etmiş (2010-cu ildə 6063 nəfər), onlardan 3289 nəfərinə (2010-cu ildə 2981 nəfər) məhkəmələr tərəfindən AR CM-nin 93-cü maddəsinə əsasən narkomaniyadan məcburi

müalicə təyin edilmişdir. Penitensiar Xidmətin tabeçiliyində olan Müalicə Müəssisəsində 1437 nəfər məhkum (2010-cu ildə 2865 məhkum) məcburi müalicəyə cəlb olunmuş, onlardan 1265 nəfər məhkumun (2010-cu ildə 865 nəfər məhkum) müalicə kursu başa çatdırılmışdır.

Müvafiq dövr ərzində Penitensiar xidmətin tabeçiliyində olan cəzaçəkmə müəssisələrində narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar 108 cinayət faktı (2010-cu ildə 85 cinayət faktı) qeydə alınmışdır. Qeydə alınmış cinayətlərdən qapalı tipli müəssisələrdə - 54 fakt (2010-cu ildə 32 fakt), açıq tipli müəssisələrdə - 48 fakt (2010-cu ildə 53 fakt), xüsusi müəssisələrdə 6 fakt olmuşdur.

Mühafizə olunan müəssisələrdə 35 fakt üzrə (2010-cu ildə 15 fakt) vətəndaşlar tərəfindən müəssisəyə narkotik vasitələr keçirilməsinin qarşısı alınmış və onlardan 34 fakt üzrə (2010-cu ildə 14 fakt üzrə) cinayət işi başlanmışdır. Cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlardan 25 fakt üzrə (2010-cu ildə 21 fakt üzrə) narkotik maddələr aşkar edilərək götürülmüş, onlardan 20 fakt üzrə (2010-cu ildə 18 fakt üzrə) cinayət işi başlanmış, narkotik vasitələrin miqdarı cinayət məsuliyyəti yaratmadığından 5 fakt üzrə cinayət işinin başlanması rədd edilmişdir.

Ümumilikdə, cəzaçəkmə müəssisələrində 2011-ci ildə 241,947 qr heroin, 46,697 qr marixuana, 23,184 qr tiryək, 18,682 qr həşiş, 1,819 qr psixotrop maddə aşkar edilərək qanunsuz dövriyyədən çıxarılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsindən verilən məlumata əsasən respublikanın sərhədlərindən narkotiklərin qanunsuz keçirilməsinin qarşısını almaq və ölkə ərazisindən “ötürücü məntəqə” kimi istifadə olunmasına yol verməmək məqsədilə gömrük gömrük orqanları tərəfindən (o cümlədən digər hüquq-mühafizə orqanları ilə birlikdə) 2011-ci il ərzində narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı 138 fakt aşkar olunmuşdur (2010-cu ildə 147 fakt). Bu faktlar üzrə 227 kq 565 qr narkotik vasitə, 100,130 qr kokain, 52,18 qr marixuana, 6 kq 875 qr metamfetamin və digər narkotik vasitələr qanunsuz dövriyyədən çıxarılmışdır. Bu faktlar üzrə şübhəli bilinən şəxslərdən 133 nəfəri kişi, 21 nəfəri qadın olmaqla, ümumilikdə 154 nəfər barəsində müvafiq tədbirlər görülmüşdür. (2010-cu ildə 158 nəfər saxlanılmışdır ki, onlardan 142 nəfəri kişi, 16 nəfəri isə qadınlar olmuşdur).

MÜSADİRƏ OLUNAN NARKOTİKLƏR

DİN Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsindən verilən rəsmi məlumatlara əsasən 2011-ci ildə müxtəlif hüquq-mühafizə strukturları tərəfindən qanunsuz dövriyyədən bir neçə qrupa aid

narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və prekursorlar çıxarılmışdır. Dövriyyədən çıxarılmış narkotik vasitələri bir neçə qrupa aid etmək olar. Bu əsasən kannabioidlər və opiatlardır. Kannabioidlər qrupundan olan narkotiklərdən marixuana və həşişin az hissəsi Azərbaycanda istehsal olunur. Digər narkotik vasitələr və psixotrop maddələr, o cümlədən güclü təsirə malik olanlar yerli bazara yaxın ölkələrdən və ya tranzit vasitəsilə Əfqanıstandan gətirilir (opiatlar, heroin).

2011-ci il ərzində narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə ilə bağlı keçirilmiş əməliyyat-axtarış və profilaktik tədbirlər nəticəsində 2636 cinayət faktı qeydə alınmışdır ki, onlardan 817-si narkotik vasitələrin qanunsuz olaraq satışı, 1694-ü narkotik vasitələrin qanunsuz olaraq saxlanması, 111-i narkotik xassəli bitkilərin qanunsuz kultivasiyası, 10-u isə digər cinayətlərlə bağlı olmuşdur.

2011-ci ildə qanunsuz dövriyyədən 557 kg 059,453 qr narkotik vasitələr çıxarılmışdır ki, onlardan 298 kq 861,120 qr marixuana (2010-cu ildə 374 kq 681,661 qr), 164 kq 885,031 qr həşiş (2010-cu ildə 142 kq 119,608 qr), 14 kq 067,579 qr tiryək (2010-cu ildə 23 kq 029,481 qr), 52 kq 236, 739 qr heroin (2010-cu ildə 77 kq 004,507 qr), 27 kq 008, 964 qr isə digər növ narkotik vasitələr (2010-cu ildə 20 kq 219,495 qr) olmuşdur. O cümlədən 395,562 qr psixotrop maddələr və 15,344 qr prekursorlar aşkar edilmişdir. Göründüyü kimi, cari ildə qanunsuz dövriyyədən çıxarılan bəzi narkotik vasitə növlərinin azalması müşahidə olunur.

MÖVCUD VƏ GƏTİRİLƏN NARKOTİKLƏR

Azərbaycanın əlverişli iqlim şəraiti narkotik xassəli bitkilərin yetişdirilməsinə imkan verir. Bununla yanaşı, respublika ərazisində mövcud müəyyən meşə zolağı, dağ ətəyi, vadilər və s. yerlər var ki, orada narkotik xassəli bitkilərin yabani halda bitməsinə hər il rast gəlinir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, həmin bitkiləri aşkar edib, məhv etmək məqsədi ilə aidiyyətli hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən hər il «Xaş–Xaş» adlanan xüsusi əməliyyat tədbirləri aparılır.

Azərbaycan Respublikası DİN Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsindən alınan məlumatlara görə, 2011-ci ildə «Xaş–Xaş 2011» əməliyyatı nəticəsində 366 tondan artıq narkotik xassəli bitkilər aşkar olunub məhv edilmişdir. Bu, 2010-cu ildə analoji əməliyyat nəticəsində aşkar olunan narkotik xassəli yabani bitkilərdən 35 ton daha çoxdur. (2010-cu ildə 331 tondan artıq narkotik xassəli bitkilər aşkar olunub məhv edilmişdir).

Respublikanın qara bazarında satılan narkotiklərin əksəriyyəti respublika ərazisinə həmsərhəd ölkələrdən gətirilir. Xüsusən, bu opioidlər qrupuna aid olan heroin, tiryək, amfetamin, psixotrop maddələr və kokainə aiddir. Respublika ərazisində qanunsuz olaraq az miqdarda, yaxud şəxsi istehlak üçün həşiş və əsasən kiçik həcmdə yerli bazarlarda satış üçün nəzərdə tutulan kannabioidlər (marixuana, həşiş) istehsal olunur. Bu çox vaxt ciddi mütəşəkkil formada yox, ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən həyata keçirilir. Qanunsuz dövriyyə ilə bağlı əsas problem həmişəki kimi xaricdən respublikaya gətirilən narkotiklərlə bağlıdır. Bu problem ilk növbədə narkotiklərin şərqdən qərbə tranziti baxımından respublikanın əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi ilə bağlıdır. Azərbaycan Rusiya, İran və Gürcüstanla Avropa-Asiya magistral-nəqliyyat vasitəsilə həmsərhəddir ki, bu da Orta Asiya ölkələrindən Qərbi və Mərkəzi Avropa, həmçinin Rusiyanın mərkəzi regionlarına narkotiklərin tranziti üçün çox əlverişli baza yaradır. Beləliklə, sərhəddən keçən narkotiklərin bir hissəsinin Azərbaycanda qalması qaçılmazdır, bu da narkotik istifadəçilərinin sayının ildən ilə artmasına təsir edir.

Həmçinin, verilən məlumatlara əsasən 2011-ci ildə respublikada hər il olduğu kimi yenə də narkotiklərin qanunsuz daşınması, tranziti, satışı və ümumilikdə dövriyyəsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətinə cəlb olunan əcnəbi vətəndaşlar qeydə alınmışdır. Keçən ilə nisbətən onların sayı azalmışdır.

2011-ci il ərzində 22 nəfər xarici ölkə vətəndaşları (2010-cu ildə 27 nəfər) cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş və onlardan ümumi çəkisi 53 kq 922,586 qr müxtəlif növ narkotik vasitələr götürülmüşdür. Onlardan 2 nəfər – İran İslam Respublikası – 39 kq 607 qr, 4 nəfər – Rusiya Federasiyası – 0,511 qr, 13 nəfər – Gürcüstan – 14 kq 314 qr, 1 nəfər Ukrayna – 0,907 qr, 1 nəfər – Əfqanıstan – 0,168 qr, 1 nəfər - Türkmənistan).

Bu sahəni əvvəlki illərlə müqayisə etdikdə görünür ki, əcnəbi vətəndaşlar 5 cinayət az törətmiş, cəmi olaraq isə onlardan 4 kq 140,328 qr narkotik vasitə az aşkarlanmışdır.

Yuxarıda təqdim olunan məlumatlar bu gün ölkədə narkotik maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə dair vəziyyətin qiymətləndirilməsi üçün baza sayılır və narkotiklərlə bağlı cinayətlərin qarşısının alınması istiqamətində gələcək strateji addımların planlaşdırılmasında əsas ola bilər.

NARKOTİK MADDƏLƏRİN EKSPERTİZASI

Son dövrlərdə ekspertiza prosesində elmi-texniki tərəqqinin müasir nailiyyətlərindən istifadə edilməsinə diqqət artırılır. Belə ki, Məhkəmə ekspertizası Mərkəzinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə bu sahədə qabaqcıl beynəlxalq təcrübə öyrənilir və inkişaf etmiş

ölkələrin istehsal etdikləri müasir kriminalistik avadanlıqlar alınır. Məhkəmə ekspertizalarının aparılmasına ən yeni texnologiyaların tətbiqi narkotik vasitələrin tədqiqatında da səmərəli istifadə olunur.

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Elmi - Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası, Kriminalistika və Kriminalologiya Problemləri İnstitutundan alınan rəsmi məlumatlara görə 2011-ci ildə narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin, prekursorların və narkotik xassəli bitkilərin ilkin tədqiqatı aparılmışdır:

Bitki mənşəli narkotik vasitələr – cəmi 975 ədəd:

- marixuana üzrə – 721 ədəd (236 kq.171,575 qr)
- həşiş qətranı üzrə – 144 ədəd (367 kq.695,007 qr)
- çətənə (kannabis) bitkisi üzrə – 63 ədəd (2 ton 884 kq.197,26 qr)
- xaş-xaş bitkisi – 46 ədəd (9 kq.910 qr)
- xaş-xaş küləsi – 1 ədəd (850,0 qr)

Sintetik xassəli narkotik vasitələr və psixotrop maddələr – cəmi 2887 ədəd

- tiryək – 124 ədəd (26 kq.366,476 qr)
- heroin – 2678 ədəd (68 kq.336,206 qr)
- psixotrop maddələr və farmpreparatlar – 85 ədəd (metamfetamin – 4 kq.728,897 qr.; kalium permanqanat – 7 kq.131,159 qr.; kokain – 100,130 qr.)

Eyni zamanda , 2011-ci ildə Azərbaycan Elmi - Tədqiqat Məhkəmə Ekspertizası, Kriminalistika və Kriminalologiya Problemləri İnstitutu tərəfindən daxili İş Planının icrası məqsədi ilə penitensiar müəssisələrdən 2006-2011-cu illərdə daxil olmuş narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının məhkəmə ekspertizası üzrə ümumiləşdirilməsi aparılmışdır. Bununla bağlı hazırlanmış metodiki tövsiyələr Ədliyyə Nazirliyinin İş Planına uyğun olaraq Penitensiar Xidmətə təqdim olunmuşdur. Həmçinin, narkotik vasitələrlə mübarizənin səmərəliliyini artırmaq məqsədi ilə Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzində hazırlanmış metodiki vəsaitlər istifadə olunmaq üçün Penitensiar Xidmətə təqdim edilmişdir. Elmi-metodiki fəaliyyət çərçivəsində aşağıdakı tədbirlər də həyata keçirilmişdir:

- maddi sübutların aşkar olunması, müqayisəli tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi, saxlanması, qablaşdırılması, rəsmiləşdirilməsi və nəql edilməsi məsələlərinə dair istintaq orqanlarına metodiki məktublar göndərilmişdir;

- məhkəmə ekspertlərinə praktiki kömək məqsədilə beynəlxalq nəzarətdə olan müxtəlif narkotik qrupların müəyyən edilməsi və analizindən bəhs edən «Çətənənin yoxlanılması üçün tövsiyyə olunan metodlar» adlı vəsait nəşr edilmişdir;

- «Narkotik vasitələr ekspertizasının hüquqi, elmi-metodiki və təşkilati əsasları» adlı dissertasiya mövzusunda tədqiqatlar davam etdirilir.

NARKOTİKLƏRLƏ BAĞLI CİNAYƏTLƏRİN PROFİLAKTİKASI

Narkomaniya və hüquq pozuntuları hallarının ilkin profilaktikası sahəsində gənclər arasında mövcud problemləri üzə çıxarmaq məqsədi ilə 2011-ci ildə müxtəlif dövlət qurumları və QHT-lər tərəfindən müəyyən tədqiqat və analitik işlər aparılmışdır. Keçirilmiş tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, gənclər problemin ciddiliyi haqqında, onları əhatə edən çevrədəki narkomaniya və cinayətkarlıqla bağlı neqativ hallar haqqında kifayət qədər məlumatlıdırlar. Bununla bərabər məlumatlılıq sahəsində çoxlu boşluqlar var. Bu boşluqlar özünü aşağıdakı sahələrdə biruzə verir:

- Narkotiklərin mənfi təsiri ilə bağlı əsas (birbaşa) amillər haqqında gənclər az məlumatlıdırlar;

- Gənclərin olduqca az bir qismi narkomaniya, AİDS və s. sağlam həyat tərzi üçün zəruri sahələrdə xüsusi tədbirlərin, layihələrin iştirakçısı olmuşlar. Bu da profilaktik işin zəifliyinin göstəricisidir;

- 50%-dən artıq gəncin AİDS haqqında dəqiq təsviri yoxdur. Həyatı əhəmiyyət kəsb edən AİDS ötürülməsi və risk faktorları haqqında gənclərin çox az bir hissəsi düzgün məlumatlara malikdirlər;

- Gənclərin cinayətə cəlb olunmalarının bir səbəbi də onların hüquqi aktlar haqqında məlumatlılığıdır;

- Məlumatlılıq mənbəyi kimi dominant rolu KİV və sosial çevrə oynayır. Profilaktik işə cavabdeh təhsil sisteminin, gənclərlə iş aparan qurumların iştirakı bu prosesdə zəif qiymətləndirilir.

Nəhayət, Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən keçirilmiş sorğuların nəticələri narkotiklərdən istifadə edən gəncləri müəyyən etməsi problemin kəskinliyini vurğulayır.

Ümümiilikdə profilaktik işlərin qurulmasında aşağıdakı müəyyən prinsiplər rəhbər tutulmalıdır:

- Əməkdaşlıq (qurumlar arası, qruplar arası);
- Peşəkar yanaşma;

- Gənclərin fəaliyyətə cəlb olunması;
- Fəaliyyətin davamlılığı (uzunmüddətliyi);
- Fərdi yanaşma prinsipi üzərində qurulan profilaktika;
- Bərabərdən – bərabərə prinsipi;
- Könüllülüyün inkişafı, həmin hərəkətin yaradılması;
- Təcrübə mübadiləsi, peşəkar vərdişlərin artırılması;
- Fəaliyyətin monitorinq və qiymətləndirmə mexanizminin təşkili;
- Nəzarətsizlik, məktəb və evdən yayınma halları ilə mübarizə sisteminin qurulması;
- Əyləncə yerlərində, kafe, diskoteka, və s. yerlərdə gənclərlə işin aparılması, bu yerlərdə keçirilən layihələrə dəstək.

NARKOTIKLƏRLƏ MÜBARİZƏ SAHƏSİNDƏ BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

Narkotik vasitələrin qaçaqmalçılığının transmilli xarakteri ona qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığı zəruri edir. Ona görə də respublikanın aidiyyəti dövlət təşkilatları tərəfindən BMT-nin Narkotiklər Cinayətkarlıq üzrə İdarəsi, Ümumdünya Gömrük Təşkilatı, Mərkəzi Asiya Regional İnformasiya Əlaqələndirmə Mərkəzi, GUAM və digər beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq aparılmış, bu istiqamətdə birgə tədbirlər keçirilmişdir.

2011-ci ildə Bakı şəhərində Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin təşəbbüsü və Mərkəzi Asiya Regional İnformasiya Əlaqələndirmə Mərkəzinin xətti ilə “Transmilli narkoqrupların qarşısının alınmasına yönəldilmiş tədbirlərin koordinasiya edilməsi” mövzusunda 16 ölkənin və 3 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə işçi görüşü keçirilmiş və əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olunmuşdur.

BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq üzrə İdarəsi və Ümumdünya Gömrük Təşkilatının dəstəyi və Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin təşkilatçılığı ilə 42 ölkə və eləcə də BMT, Avropa Komissiyası, Mərkəzi Asiya Regional İnformasiya və Əlaqələndirmə Mərkəzi (CARICC), İnterpol, Cənub-Şərqi Avropa üzrə Əməkdaşlıq Təşəbbüsü Mərkəzi (SECI) və digər aidiyyəti beynəlxalq və regional təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə “Narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə” mövzusunda geniş miqyaslı beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Konfransın açılış mərasimində giriş sözü ilə çıxış edən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə üzrə Dövlət Komissiyasının sədri Əli Həsənov bildirmişdir ki, Azərbaycan Respublikasında narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. O

qeyd etmişdir ki, Azərbaycanda narkotiklərlə mübarizə sahəsində təkmilləşmiş normativ-hüquqi baza mövcuddur. Ölkə BMT-nin narkotik vasitələr və psixotrop maddələrlə əlaqədar üç baza Konvensiyasının hər birinə qoşulmuş, bu sahədə məsələləri tənzimləyən çoxsaylı qanunvericilik aktları qəbul olunmuşdur.

DGK tərəfindən Mərkəzi Asiya Regional İnformasiya Əlaqələndirmə Mərkəzi və MDB ölkələri Gömrük Xidmətləri Rəhbərləri Şurasının Hüquq-mühafizə Bölmələri Başçıları Komitəsi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində saxlanılmış narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi faktlarına dair əlaqəli mütəmadi məlumat mübadiləsi aparılır.

Bundan başqa, DGK narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə qarşı effektiv mübarizə aparmaq məqsədilə Müstəqil Dövlətlər Birliyi Gömrük Xidmətləri Rəhbərləri Şurasının Hüquq-mühafizə Bölmələri Başçıları Komitəsinin və GUAM-ın terrorizm, mütəşəkkil cinayətkarlıq, narkotiklərin yayılması və digər təhlükəli növ cinayətlərlə mübarizə üzrə İşçi Qrupunun 2011-ci il üçün təşkilati-praktik tədbirlər planına uyğun olaraq GUAM ölkələrində narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə ilə mübarizə sahəsində “Narkostop-2011” şərti adı altında keçirdiyi beynəlxalq əməliyyat tədbirlərində davamlı olaraq iştirak edir.

2011-ci ildə Azərbaycanda NATO-nun dəstəyi ilə “Sərhəd təhlükəsizliyi və narkotik vasitələrin yayılmasına qarşı mübarizə” mövzusunda beynəlxalq seminar keçirilmişdir. Seminarda Əfqanıstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Özbəkistanın sərhəd qurumlarının nümayəndələri, NATO, BMT, Avropa Birliyi, ATƏT, həmçinin Azərbaycan Xarici İşlər, Milli Təhlükəsizlik, Daxili İşlər, Müdafiə nazirliklərinin, Dövlət Miqrasiya Xidməti, Dövlət Gömrük Komitəsi, Narkomanlığa və narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə üzrə Dövlət Komissiyasının nümayəndələri və habelə xarici ölkələrin Bakıdakı səfirliklərinin nümayəndələri iştirak etmişlər.

Tədbirdə səmərəli sərhəd nəzarəti sisteminin yaradılması, narkotik maddələrin yayılmasının qarşısının alınması ilə bağlı görülən işlər barədə təqdimatların keçirilməsi, transsərhəd cinayətkarlığa qarşı mübarizə və digər qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərlə əlaqədar müzakirələr aparılmışdır. Narkotik maddələrin dövriyyəsinə qarşı mübarizənin dünya dövlətlərinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri olduğunu deyən Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi E.Quliyev bildirib ki, BMT ekspertlərinin hesablamalarına görə, dünya üzrə narkotik vasitələrin 60-dan çox faizi

Əfqanıstanda istehsal olunur və həmin narkotik vasitələrin dünyaya daha çox İran vasitəsilə yayıldığını da diqqətə çatdırmışdır.

BEYNƏLXALQ İCMAL

Ayrı-ayrı dövlətlər səviyyəsində fərdi şəkildə və ya beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində bu problemə qarşı birgə mübarizə aparılsa da, ildən-ilə dünya üzrə narkomaniyaya düşər olanların sayında artım qeydə alınır. Dünyaya nəzər salsaq görürük ki, bu gün təxminən 208 milyondan artıq şəxs narkotik maddələrdən bu və ya digər formada istifadə etməkdədir. Bu isə dünya əhalisinin təxminən 4,8 faizi deməkdir. Onlardan 26 milyonu sırf narkoman xəstələrdir. Marixuana kimi nisbətən yüngül narkotik maddələrdən istifadə edən şəxslər isə daha çoxluq təşkil edir və onların sayı 165 milyon nəfərdən artıqdır. Aparılmış araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, son dövrlər heroin, opium və tiryəkdən istifadə edənlərin sayı daha çox artmaqdadır. Hazırda narko istehsalçı dövlət kimi Əfqanıstan dünya ölkələri arasında "liderliyi" qoruyub saxlayır. 2000-2009-cu illərə nəzər salsaq görürük ki, bu illər ərzində həm Əfqanıstanda, həm də digər yerlərdə narkotiklərin istehsalı qat-qat artıb. 2007-ci ildə dünyada əkilən sahələr 235 min 700 hektar təşkil edirdisə, 2011-ci ildə bu rəqəm 238 min hektara çatıb.

Məhz Əfqanıstanda istehsal olunan narkotik maddələr İran vasitəsilə Cənubi Qafqaz ölkələri, o cümlədən Azərbaycanın üzərindən keçməklə Avropaya daşınır. Azərbaycan üzərindən keçən narko marşrutlar ildən ilə fərqlənir. Bir neçə il əvvəl İran-Azərbaycan, Azərbaycan-Rusiya və ya İran-Azərbaycan, Azərbaycan-Gürcüstan-Avropa marşrutu həyata keçirilirdisə, daha sonra Xəzər dənizi vasitəsilə Əfqanıstan-Orta Asiya-Xəzər dənizi-Azərbaycan və quru sərhədləri boyunca Gürcüstan-Avropa marşrutları narkotacirlər üçün əsas rol oynayır.

BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq üzrə İdarəsinin qiymətləndirmələrinə əsasən 2007-2011-ci illər ərzində Əfqanıstanda ümumən 727 min hektar ərazidə 32 min 200 ton tiryək istehsal edilib. Narkoistehsalat istehsal edilmiş tiryək və heroini Avropa və digər ölkələrdəki qara bazara çıxarmaq üçün daim yeni-yeni marşrutlar axtarırlar. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, yəni narkoistehsalçı Asiya ölkələri ilə narkoistehlakçı Avropa ölkələri arasında yerləşməsi, əlverişli quru, hava, dəniz və dəmir yolu nəqliyyat şəbəkələri onları özünə cəlb edir və narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsində ərazimizdən tranzit dəhliz kimi istifadəyə cəhd göstərilir.

Bundan əlavə, keçid dövrünün sosial-iqtisadi problemləri, miqrasiya prosesləri narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizəyə mənfi təsir göstərir. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan Respublikasının 20% ərazisinin işğalı, Azərbaycanın İranla olan dövlət sərhədinin 132 kilometrinə Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən nəzarət edilməsi nəticəsində həmin sahədən Avropaya, o cümlədən Qara Dəniz hövzəsi ölkələrinə, habelə digər dövlətlərə güclü narkotik axını həyata keçirilir. Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin işğalı altında olan Azərbaycan Respublikasına məxsus ərazilərdə narkotiklərin istehsal edilməsi və onun satışından əldə edilən külli miqdarda gəlirin terrorçu qrupların yaradılması və təlim keçmələrinə istiqamətlənməsi təhlükənin miqyasını daha da artırır.

YENİ YANAŞMALAR VƏ TÖVSIYYƏLƏR

Müasir sosial-iqtisadi şəraitdə yeniyetmə və gənclərin şəxsiyyətinə sosial çevrə tərəfindən göstərilən təzyiq artmışdır. Cəmiyyətdə mövcud olan qeyri-sabit və şəxsiyyətlər arası münasibətlər gənclərdə deviant reaksiyaya səbəb olur. Gənclərin davranışı psixoloji sublimasiya prizmasından keçərək çox vaxt assosial formalar alır. Assosial dediyimiz davranışlar bizim adi həyatımızda neqativ halların geniş yayılmasına gətirir. Əfsuslar olsun ki, obyektiv səbəblərdən çox vaxt cəmiyyət gənclərin davranışını müsbət səmtdə planlaşdırmaq imkanlarını və vərdişlərini aşılamaq iqtidarında olmur. Buna bariz nümunə kimi tütün və alkoqollu içkilərin gənclər tərəfindən istifadəsini göstərmək olar. Alkoqolun və tütün məhsullarının müasir cəmiyyətdə tam qadağaya məruz qalmasının mümkünsüzlüyü və həmçinin antialkoqol, antitütün fəaliyyətinin kifayət qədər effektiv təşkil olunmaması gənclərdə erkən yaşlardan alkoqol və tütündən istifadə hallarının yayılmasına gətirib çıxarır.

Gənclərin geyri-formal qrup submədəniyyətlərinin formalaşması mənfi qərb submədəniyyətlərinin ölkəyə telekommunikasiya vasitəsi ilə ötürülməsi nəticəsində baş verir. Bütün bunların nəticəsi olaraq, bu gün Azərbaycan cəmiyyətində gənclərimiz nəinki siqaret və alkoqoldan, həm də toksiki maddələrdən və narkotik vasitələrdən də çox geniş istifadə etməkdədirlər. Bu maddələrdən istifadə etmək vərdişi artıq formalaşmış bir qrup gənclərin submədəniyyətlərinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Avropa Birliyinin «Reitox» Akademiyası tərəfindən keçirilmiş son tədqiqatlara əsasən tütün, alkoqol, toksiki, psixoaktiv və narkotik maddələrin istifadəsi arasında qərb gənclərinin submədəniyyət formalarında birbaşa əlaqə mövcuddur. Avropa Birliyi son illər gənclər arasında narkotizmin yayılması, tütün, alkoqol, toksiki maddələrin istifadəsi, qumar oyunlarının

keçirilməsi, tüfeyli və nəzarətsiz həyat tərzini, fahişəlik və s. neqativ hallarla kompleks şəkildə mübarizə metodologiyaya və strategiyasına tətbiq edir.

Azərbaycanda gənclər arasında keçirilmiş sosioloji tədqiqatlar problemin mahiyyəti, gənclərin profilaktik tədbirlərə cəlb olunması və maarifləndirilməsi sahəsində bir sıra problemləri aşkar etmişdir.

İctimai sorğuların nəticələrinə görə, Azərbaycan gəncləri narkomanıyanın törətdiyi əsas fəsadlar haqqında ümumi təsəvvürə malik olsalar da, məsələnin ciddiliyini tam dərk etmirlər.

Keçirilmiş sorğular və tədqiqatlar nəticəsiz qalmamışdır. Narkomanlığın və onunla bağlı neqativ halların profilaktikasını təşkil etmək üçün bir sıra yeni tövsiyələr hazırlanmışdır ki, bunlar da özünün tətbiqinin xüsusi dövlət proqramlarında əks olunmasını gözləyir.

Narkomaniya, toksikomaniya, alkoqolizm və tütün əleyhinə yönəlmiş maarifləndirici tədbirlərin təşkilində əsas prinsip tədbirlərin fərdi xüsusiyyətlər üzərində qurulmasıdır.

➤ *Narkotiklərin və onunla bağlı digər assosial halların ziyanı ilə bağlı gənclərin məlumatlandırılmasının tədbirlər kompleksi*

Burada əsas yük təhsil müəssisələrinin, səhiyyə və hüquq-mühafizə orqanlarının, QHT-in, KİV-in və s. üzərinə düşür. Bu fəaliyyət qanunvericiliklə tənzimlənərək, planlı şəkildə aidiyyəti qurumlar tərəfindən və xüsusi layihələr çərçivəsində aparılmalıdır. Məlumatlandırma ictimai reklam, xüsusi kampaniyalar, gənclərin könüllü hərəkətləri və s. vasitələrlə də həyata keçirilə bilər.

➤ *Erkən xəbərdarlıq tədbirlər kompleksi*

Bu istiqamətdə fəaliyyət gənclər arasında risk qruplarının və ayrı-ayrı risk faktorlarının erkən müəyyən edilməsini və müvafiq tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur. Məsələn, epizodik istifadə faktları erkən müəyyən olunarsa, bu, gənclərin müalicə və sosial-psixoloji yardım almasına şərait yarada bilər.

Azərbaycanda bu fəaliyyət Təhsil, Səhiyyə, Daxili İşlər Nazirliklərinin, yerli icra hakimiyyətləri yanında yaradılmış xüsusi komissiyaların (uşaq, yeniyetmə və gənclərlə iş üzrə, narkotiklərlə mübarizə üzrə Dövlət Komissiyasının yerli komissiyaları və s.) üzərinə düşür. Bu fəaliyyəti həyata keçirmək üçün müxtəlif üsullar tətbiq olunur: gənclərlə söhbətlər, görüşlər, həmçinin məktəbdən yayınma, tüfeylilik, əyşəliq hallarını, narkopritonları müəyyən etmək və s. məqsədlərlə keçirilən reydlər. Valideyinlərin iştirakı ilə birgə keçirilən profilaktik tədbirləri də bura əlavə etmək olar.

➤ *Bu istiqamətdə daha bir mühüm məqam nəzarətsizliyin aradan qaldırılmasına yönəlmis tədbirlər sistemidir.* Bu fəaliyyət uşaqlar, yeniyetmələr və gənclər arasında tüfeylilik, evdən yayınma, itmə halları ilə bağlı tədbirləri əhatə edir.

➤ *Gənclərə psixoloji yardım xidməti*

Sosial gərginlik və iqtisadi problemlər içərisində yaşayan gənclər hər gün müxtəlif konfliktlərlə (şəxsiyyətlər arası, ailədaxili, şəxsiyyət daxili və s.) üzləşirlər. Nəticədə gənclər stress və psixoloji gərginlik vəziyyətinə, depressiya hallarına və s. məruz qalırlar. Yaranmış vəziyyətə gənclər qeyri-adekvat davranışla cavab verirlər. Bu deviant davranış problemlərin və assosial halların, o cümlədən də narkotiklərdən sui-istifadənin yayılmasına gətirib çıxarır.

Gənclərimizdə yaranmış psixoloji gərginlik vəziyyətindən düzgün çıxış yolu tapmaq üçün psixoloji yardım xidməti yaradılmalıdır. Bütün məktəblərdə və digər müəssisələrdə psixoloq ştatları olmalı və onlar real fəaliyyət göstərməlidirlər. Gənclər üçün psixoloji yardım mərkəzləri, etimad telefonları təşkil olunmalıdır. Belə xidmətin təşkili gənclər arasında narkotizmin və digər assosial, o cümlədən, sui-qəsd hallarının qarşısının alınmasına imkan yaradar.

➤ *Asudə vaxtın və məşğulluğun təmininə yönəlmiş tədbirlər kompleksi*

Bu iki amilin çatışmamazlığı həmişə Azərbaycanda narkomaniyanın və digər assosial halların yayılması üçün münbit şərait yaradan səbəblər kimi göstərilməkdədir. Bu qismən belədir. Məşğuliyyətsizlik və asudə vaxtın səmərəli təşkili probleminin mövcudluğu gənclərin deviant davranışa, cinayətə, psixoaktiv maddələrdən sui-istifadəyə və s. hallara məruz qalmasına şərait yaradır. İşsizlik və ya məşğuliyyətsizlik səbəbindən gənclərin narkotik alverinə, digər cinayət növlərinə, asosial hallara (fahişəlik, dələduzluq, dilənçilik və s.) düşməsi günümüzün danılmaz faktlarıdır. Bu səbəbləri aradan qaldırmaq üçün xüsusi dövlət proqramlarının, fəaliyyət planlarının, tədbirlər sisteminin və s. olması vacibdir. Hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının yürütdüyü siyasətin əsas müddəalarından biri məhz regionların sosial-iqtisadi inkişafına təkan verərək, gənclərin işlə təmin olunması probleminin həllinə yönəlmişdir. Belə fəaliyyət planlarında asudə vaxtın təmin olunmasına dair tədbirlər də işlənilib hazırlanmalıdır.

➤ *Sosial fəaliyyətə cəlb olunma tədbirlər kompleksi*

Bu fəaliyyət narkomaniya və digər assosial hallarla mübarizəyə gənclərin könüllülük əsasında geniş cəlb olunmasını nəzərdə tutur. Bu zaman artıq mövcud iş metodologiyalarından istifadə etmək olar. Məsələn, həmyaşdın – həmyaşda metodu. Cəlb olunma proqramları zamanı bir neçə problem öz həllini kompleks şəkildə tapdığına görə çox yaxşı nəticələr verir.

- - gənclər özlərini cəmiyyətə lazımlı hiss edərək, özlərini hər hansı bir sahədə realizə etmək imkanları əldə etdikləri üçün psixoloji gərginlikdən uzaq olurlar;
- - gənclər özlərinə sağlam düşüncəli ünsiyyət çevrəsi qazanırlar;
- - gənclər asudə vaxtlarını səmərəli keçirirlər;
- – gənclər arasında yayınmalar, nəzarətsizlik problemləri azalır;
- - gənclər həyatda qoyduqları məqsədlərin gerçəkləşməsi üçün real fürsətlər əldə edirlər və s.

➤ Sağlam həyat tərzinin təbliğinə yönəlmiş tədbirlər kompleksi

Bu fəaliyyət çərçivəsində idmanın geniş təbliğinə yer ayrılır. Məsələn, Olimpiya hərəkəti, milli idman növlərinin təbliği və s. Bu istiqamət həmçinin zərərli vərdişlər əleyhinə yönəlmiş tədbirlər kompleksini də əhatə etməlidir. Bu sahədə də xüsusi proqramların mövcudluğu vacibdir.

➤ Təlim - tərbiyə sistemində fəaliyyət tədbirləri kompleksi

Bütün təlim-tərbiyə müəssisələrində təlim və tərbiyə prosesinin şəxsiyyətə fərdi yanaşma üzərində qurulması, tətbiq olunan üsulların təkmilləşdirilməsi, yeni standartlara və metodologiyaya uyğun qurulması, prosesin kəmiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsi, ailə və məktəb arasında əlaqənin dərinləşdirilməsi, ailələrdə gənclərin tərbiyəsi ilə bağlı yardım layihələrinin keçirilməsi. və s. kimi tədbirlərin hazırlanmasını qeyd etmək olar.

Profilaktik işin təşkili ilə bağlı digər mühüm prinsiplər:

- QHT sektoru ilə dövlət strukturlarının sıx əməkdaşlığı bu sahədə olduqca zəruridir;
- Sağlam həyat vərdişlərinin aşılama prosesinin cəlb olunma prosesində qurulması;
- Mübarizəyə cəlb olunma, idmana cəlb olunma, sosial faydalı işə cəlb olunma və s.;
- Stimullaşdırma prinsipindən geniş istifadə etmək. Sahəyə cəlb olunan mütəxəssislərin, könüllülərin maddi stimullaşdırılması;
- Gənclərlə işləyən müvafiq dövlət strukturlarının işçilərinin peşəkar bilik və iş vərdişlərinin (təcrübəsinin) artırılması. Bunun üçün təlim kurslarının keçirilməsi. İşçilərin qısa müddətdə təcrübəyə malik digər qurumlara, QHT-rə, digər ölkələrin təcrübəsi ilə tanış olmaq üçün xarici qurumlara ezam olunması;
- Əyani vasitələrin geniş istifadəsi. İnteraktiv üsullara üstünlük vermək. Standart formalı yığıncaqlardan, seminarlardan çəkinmək;
- Daimi fəaliyyət göstərən informasiya, dəstək və resurs mərkəzlərinin təşkil olunması. Bu mərkəzlər koordinasiya funksiyasını öz üzərinə götürə bilər. İşə peşəkar yanaşma, psixoloq, sosioloq, pedaqoq, həkim, hüquqşünas və s. mütəxəssislərdən gənclərlə işin qurulmasında geniş istifadə etmək;
- Profilaktik və xəbərdaredici tədbirlərin qurulmasında müvafiq qurumlar arasında əməkdaşlıq mexanizmlərinin daha dəqiq işlənilməsi;
  - milli web-portalların, resursların yaradılması;
  - video, audio, təqdimat materiallarının tətbiqi;
  - peşəkar ədəbiyyatın, metodik ədəbiyyatın, gənclər və valideyinlər üçün ədəbiyyatın hazırlanması.

NARKOMANIYA İLƏ MÜBARİZƏ AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN PRIORİTET VƏZİFƏLƏRİNDƏNDİR

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 28 iyun tarixli 2271 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Narkotik Vasitələrin, Psixotrop Maddələrin və Onların Prekursorlarının Qanunsuz Dövriyyəsi və Narkomanlığın Yayılması ilə Mübarizə Üzrə Proqram»ın (2007-2012-ci illər) icrası ilə bağlı 2011-ci ildə Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə Üzrə Dövlət Komissiyası, müvafiq nazirlik, komitə və təşkilatlar tərəfindən nəzərə çarpan işlər görülmüşdür.

Dövlət strukturlarından alınan məlumatlar ilə yanaşı, bu sahədə çalışan qurumların bəzi tövsiyələrini də nəzərdən keçirmək zəruridir:

- Ölkələr və qurumlar arasında məlumat və təcrübə mübadiləsinin artırılması;
- Sərhədlərin effektiv və etibarlı şəkildə idarə edilməsinin təşkili;
- Regional və milli səviyyədə narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinin nəzarətinə yönəlmiş tədbirlərin koordinasiyası;
- Dövlət sərhəd məsələləri ilə məşğul olan müvafiq hakimiyyət orqanları arasında əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi;
- Vətəndaş cəmiyyətinin və GHT-nın bu proseslərdə fəaliyyətinin gücləndirilməsi;
- Dövlət Komissiyasında GHT-nın bu sahədə birgə işini təmin etmək məqsədilə Komissiya tərkibində bu sahədə ixtisaslaşmış GHT-nın üzvlüyünün təmin olunması.

Qarşıda qoyulan tədbirlərin yerinə yetirilməsini həmişə ön plana çəkən Dövlət Komissiyası cəmiyyətin mənəvi və əxlaqi dəyərlərinə böyük zərər vuran, insanların həyat və sağlamlığı üçün ciddi təhlükə yaradan, cinayətkarlığın artmasına səbəb olan bu amilin respublikada yayılmaması üçün ardıcıl iş aparır, problemə dair aktual məsələləri vaxtaşırı müzakirə edir, müvafiq qurumların hesabatlarını dinləyir və hər birinin qarşısında konkret vəzifələr qoymaqla aşkarlanmış nöqsanların aradan qaldırılması istiqamətində əməli kömək göstərir. Narkomanlığın yayılması və narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın rolu danılmazdır. Bu məqsədlə müvafiq qurumların əməkdaşları bir sıra beynəlxalq tədbirlərdə iştirak edir, qabaqcıl iş təcrübəsini öyrənərək gündəlik fəaliyyətlərində tətbiq olunmasına səy göstərirlər.